

К. Ю. Мещерякова

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ПОЛІ КУЛЬТУРНОСТІ

У статті вказано на необхідність формування української ідентичності в полікультурному суспільстві. З'ясовано тенденції, що властиві парадигмі імміграційного процесу. Проаналізовано проблеми ідентичності, розглянуто поняття колективної національної та особистісної ідентичності, культурної політики, а також сформульовані головні кроки для її розвитку.

Ключові слова: національна ідентичність, особистісна ідентичність, культурна політика, полікультурність.

К. У. Meshcheryakova

PROBLEMS OF FORMING OF THE COMMON EUROPEAN IDENTITY IN THE CONDITIONS OF POLY CULTURE.

Is indicated the necessity of forming of the Ukrainian identity for policultural society. Found out the tendencies, that incident to the paradigm of immigration process. Are analysed the problems of identity, are considered the concepts of collective national and personality identity, cultural policy, and also are formulated main steps for its development.

Keywords: national identity, personality identity, cultural policy, policulture.

Становлення України як незалежної держави, процеси національного відродження та розбудови громадянського суспільства зумовило необхідність пошуку нових, обґрунтованих підходів до проблем національного виховання, шляхів формування української ідентичності. Відмовившись від принципу “Україна для українців” та обравши шлях демократичного, правового поступу, ми зіткнулися з необхідністю вкрай важливого та складного завдання – формування цілісної української

ідентичності в полікультурному суспільстві. Багатоманітність українського суспільства є системою складної організації з власною (історично-регіональною, світоглядною, етносоціальною, культурною) специфікою внутрішньосупільної взаємодії. Створення демократичної та правової держави, процес формування української ідентичності зумовлює необхідність консолідації українського суспільства шляхом мирного і толерантного співіснування різних груп і прошарків населення України.

Науковий аналіз проблеми ідентичності повинен враховувати її актуалізацію та форми прояву в етнонаціональному просторі сучасного суспільства. Особливий інтерес викликає тут дискусія науковців з приводу концептуалізації так званої “колективної національної ідентичності”. Польська дослідниця А. Клоковська пропонує, наприклад, чітко відрізнити поняття зазначеної ідентичності, що належить до цілісних національних спільнот, від поняття індивідуальної національної ідентичності, яке являє собою лише один із аспектів (інколи дуже важливий) інтегральної ідентичності окремого індивіда [4, 97]. Нижче йдеться саме про модуси існування, прояву та впливу колективної національної ідентичності в сучасному етнонаціональному просторі людського світу.

Колективна національна ідентичність передбачає існування певної національної спільноти, яка, за визначенням професора Лондонської школи економіки Е. Сміта, “має власну назву, свою історичну територію, спільні міфи та історичну пам’ять, спільну масову, громадську культуру, спільну економіку й єдині юридичні права та обов’язки для всіх членів” [2, 23]. Вказані об’єктивні передумови й риси національної спільноти є водночас найголовнішими ознаками колективної національної ідентичності. Вона, за своєю сутністю, багатовимірна, її ніколи не можна звести до якогось єдиного елемента. Крім того, вона володіє певною особливістю, специфічним сплавленням об’єктивних і суб’єктивних рис, що дозволяє відрізнити одну національну спільноту від іншої. Суттєве значення тут мають відчуття спільної долі, загальні переживання, колективна пам’ять, тобто все те, що сприяє формуванню колективного “Ми”. Звідси ідентичність певної національної спільноти швидше можна

представити як її колективну самосвідомість, самовизначення, самовироблення власного образу і змісту самосвідомості, ніж як ззовні кимось сконструйований образ “національного характера”. Це означає, що у випадку з колективною національною ідентичністю ми маємо справу з процесом і проявом колективного самоконструювання образу власної національної спільноти. Характер цього колективного самоконструювання багато в чому залежить від об’єктивних передумов і практик функціонування цієї національної спільноти. Наприклад, від стану життєвих ситуацій, в яких може перебувати та чи інша нація (гарна економічна ситуація, нестабільна політична ситуація, зовнішні загрози тощо). Водночас колективне самоконструювання образу власної національної спільноти може знаходитися під сильним впливом поширених в її середовищі ціннісних уявлень, міфів та стереотипів, особливо тих, які змальовують контрастність між “нами” і “ними”, “своїми” і “чужими”.

В основі полікультурного суспільства поняття ідентичності є одним з найбільш обговорюваних у світовій науці як наслідків глобалізації і загострення проблем ідентичності. Особистісна ідентичність формується і утверджується на основі ідентичності соціальної: лише усвідомивши своє “ми”, свою спільноту з тією чи іншою групою, людина може виділити себе із цієї спільноти як автономне “я”, індивід стає особистістю в процесі реалізації своїх відносин з іншими людьми [3, 232].

Полікультурність різною мірою властива кожній країні, що виникла особливо у наші часи у зв’язку з розпадом Радянського Союзу, коли країни Західної Європи зустрілися з різноманітними реаліями як наслідок присутності меншин, що принесли в західне суспільство полікультурні суперечності, пов’язані з мовними, релігійними, етнокультурними, етнічними відмінностями. Недавні й ті, що тривають сьогодні геополітичні зміни випробовують збалансованість між нацією, територією і державою, збалансованість, яка визначається і забезпечується, головним чином, національними системами [3, 234].

Розвиток сучасних національних держав і піднесення національних рухів змінюють ландшафт політичної і культурної ідентичності. Тривалий час упродовж історії більшість людей

перебували в мережі локальних культур, проте сучасні умови глобалізації сприяють взаємопроникненню культур, цивілізацій, релігій, формуванню полікультурності. Властива сучасній цивілізації полікультурність є тим форматом глобальних відносин, у які вписується й інтегрується будь-яка інша полікультурна ситуація. Саме завдяки цій полікультурності докорінно переосмислюється питання про культурну ідентичність. Витоки її лежать у тих явищах, які характеризують еволюцію індустріальних суспільств Західної Європи – від широкомасштабних протоісторичних міграцій до геополітичної споруди. Історичний розвиток держав-націй та процесу централізації держав у Європі як у Західній, так і в Центральній та Східній пояснює появу багатонаціональних, багатомовних та поліетнічних держав. Цей процес є причиною наявності в самих державах-націях численних (національних та етнічних) меншин. Лише в країнах Західної Європи меншини нараховують більше 30 млн. осіб. “Поза сумнівом, ми живемо в епоху, коли соціальне життя переважно визначається глобальними процесами, в яких розчиняються національні культури, економіки та кордони,” – зазначає Пол Герст іа Грехем Томпсон. На культурний плюралізм накладається інша ситуація, що виникла в результаті змішування культур у Європі після остаточного оселення недавніх економічних та політичних мігрантів, внаслідок поєднання багатьох соціальних, економічних, демографічних та політичних чинників.

По-перше, спільна ідентичність культурних спільнот історично була результатом інтенсивної діяльності з культурної розбудови. Навіть у межах давніх громад, культурна та політична тотожність часто викликає суперечки між і всередині соціальних класів, гендерних груп, етнічних угруповань та генерацій. Існування спільної культурної самототожності не можна просто пояснити гусно проголошеними символами національного усвідомлення.

По-друге, глобалізація культурних процесів і комунікацій може стимулювати утворення нового іміджу спільноти, нові способи культурної участі та нові дискурси ідентифікації. Глобалізація сприяє створенню новітньої форми комунікації та

інформаційних моделей, а також певної мережі стосунків, які пов'язують між собою конкретні групи та культури, трансформуючи динаміку культурних стосунків за межі держави.

По-третє, держави більше мають спроможності та культурних засобів для змагання з імперативами глобальних економічних змін, замість того вони мають допомагати окремим громадянам йти туди, куди вони хочуть, забезпечуючи їх соціальними, культурними та освітніми ресурсами. Культурний та освітній капітал має покращити можливості громадян, що стикаються з конкуренцією на локальному, національному, регіональному, глобальному рівнях, та забезпечити більшу мобільність промислового та фінансового капіталу.

По-четверте, переміщення культурних цінностей через кордони, змішування та поєднання культур створюють основу транснаціонального суспільства зі складною ідентифікацією, що поступово знаходить своє втілення і водночас об'єднує людей у транснаціональні рухи, агенції й інституційні структури.

Полікультурність, що формується в умовах глобалізації, проявляється через етнічний аспект (етнокультурну та мовну приналежність), а також неприв'язаності до певної території та регіону, що з повною силою демонструє глибинний розрив між культурою та економікою й технологією. Парадигмі імміграційного процесу в Західній Європі властиві три основні тенденції:

1. Тенденція кількісного збільшення та географічного концентрації.
2. Тенденція до осілости в країні імміграції.
3. Переважання вихідців з країн, які не належать до Європейського співтовариства [3, 236].

Важливим інструментом пошуку спільної проблеми є культурна політика. Розробка проблематики культурної політики є актуальною з огляду на орієнтацію держави на інтеграцію до європейських структур.

Сфера культурної політики і стратегія дій значно мінялися в Європі протягом сторіч, що супроводжувалося поширенням впливу європейських народів і націй. На початку XXI століття проблема культурної політики стає особливо гострою у зв'язку з процесом загальної глобалізації у світі, і тому роль культури і

зв'язаної з нею діяльності все більше виявляється в центрі уваги на національному і міжнародному рівні.

Міжурядова конференція з використання культурної політики з метою розвитку, що проводилася в Стокгольмі з 30 березня до 2 квітня 1998 року, проголошує таке: 1) Культурна політика, як один із найважливіших компонентів політики стійкого розвитку в межах наявної системи, повинна застосовуватися в єдиному комплексі з іншими формами соціальної політики на основі інтегрованого підходу. Будь-яка політика розвитку повинна враховувати культуру як таку. 2) Діалог між культурами повинен будуватися на основі спільності цілей культурної політики... 3) Культурна політика повинна бути спрямована на усвідомлення нацією себе як багатогранної спільності в межах національної єдності – співтовариства, заснованого на цінностях, загальних для всіх чоловіків і жінок, що дає всім своїм членам право на доступ, життєвий простір і власну думку. 4) Культурна політика повинна також бути вільною від будь-якої дискримінації і спрямована на поліпшення соціальної інтеграції і якості життя всіх членів суспільства... 5) Держава повинна робити все можливе для тісного співробітництва з громадянським суспільством у виробленні й реалізації культурної політики та її інтегруванні в стратегію розвитку. 6) У світі, де взаємозалежність росте з кожним днем, відновлення культурної політики повинне відбуватися одночасно на місцевому, регіональному і глобальному рівнях... 7) Будь-яка культурна політика обов'язково повинна враховувати всі елементи, що визначають культурне життя... Доступ до культури і її поширення неможливі без підтримки динамічного творчого початку, що розвивається під захистом закону.

“Сьогодні культура, з одного боку, як скарбниця європейської самосвідомості надає законної сили нашій політиці й способу життя, з іншого боку, серед професійних і бюджетних пріоритетів держави вона розміщується дуже низько. Статус культури в суспільстві характеризується величезним розривом між підтримкою на словах і допомогою, у тому числі фінансовою, на ділі... У більшості сучасних держав культура розміщується в низу вертикалі пріоритетів... Складається таке враження, на-

чебто витрати на культурне здоров'я суспільства йдуть врозріз з витратами на тілесне здоров'я громадян" [1, 39].

Література:

1. Саймон Манді. "Культурна політика: коротке керівництво / Культурна політика в Європі: вибір стратегії й орієнтири". Збірка матеріалів. Укладачі: Є. І. Кузьмін, В. Р. Фірсов. – М.: "Видавництво Ліберія", 2002.
2. Сміт Е. Д. "Національна ідентичність". – Київ: "Основи", 1994.
3. Воронкова В. Г., Кіндратець О. М., Жадько В. А., Катаєв С. Л. "Політика європейської інтеграції". – Київ: ВД "Професіонал", 2007.
4. Kioskowska, A. "Kultury narodowe u korzeni", Warszawa: "PWN", 1996.